

Pluralizam interesa i zajednica samoupravljača

Dmitar Mirčev

Institut za sociološko pravna istraživanja, Skopje

Sažetak

Autor ukazuje na neke aspekte pristupa interesnom pluralizmu u različitim teorijskim i političkim tradicijama. Većina socijalističkih revolucija izvedena je pod geslom jednakosti i nivelacije. Pluralizam je, u ekonomijskom, kulturnome i idejnome smislu, identificiran sa strukturama i ostacima klasnoga pokreta. Rana faza razvoja jugoslavenskoga socijalizma imala je dodatne motive da pretpostavkom svojega razvoja smatra poništenje pluralizacije u nacionalnim, religijskim, ekonomskim i drugim razlikama. Interesni moment bio je priznat samo u nepolitičkoj sferi u obliku prihvaćanja individualiteta »podanika« ili udruženja, ali opet pod strogim nadzorom. Autora posebno zanimaju odgovori na slijedeća pitanja: što se dobiva kad se jedan sistem naprosto proglasi pluralističkim; kakva je empirijska korelacija između interesnoga pluralizma i postojećih institucija samoupravne demokracije; kakav je karakter interesnoga pluralizma u jugoslavenskom društvu?

Pozdravljajući publikovanje rasprava koje je Jovan Mirić naslovio *Pluralizam interesa i samoupravna demokracija*, treba odmah reći da je to delo jedno od onih, u nas retkih, produbljenih i studioznih, što korespondiraju se veoma velikim interesom u našem podneblju, pobuđenim Kardeljevim tretmanom te teme u *Pravcima razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*.¹ U vreme kada je, pre četiri-pet godina, Kardelj pokrenuo pitanje pluralizma interesa u socijalističkom društvu, mnogi su se mislioci, i vani i u nas, našli nesprenni, iznenađeni, poneki i konfuzni u raspravama o tim temama.

Vani je, na jednoj strani, bilo tipično reagovanje predstavnika kritike i osporavanja samoupravnog sistema i socijalizma uopšte. Smisao reakcije bio je u oceni da je koncept pluralizma interesa na tlu socijalističkog samoupravljanja jedan ideološki konstrukt i čak »ekskurs« Jugoslovena, da je zanimljiv, ali kratkog daha i nerealističan na podlozi

1 Mislimo tu pre svega na studije N. Pašić *Pluralizam interesa i politički sistem*, Delta Press, Beograd 1978; A. Igličar *Pravni sistem in družbeni interesi*, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978; A. Bibić *Interesi in politika*, Delavska enotnost, Ljubljana 1981.

društvenih i političkih struktura socijalizma uopšte, pa i samoupravnog socijalizma. Popratna ocena sastojala se iz tvrdnje da ograničenim prihvatanjem realnosti pluralizma, sistem uvodi neke instrumentalne solucije i kreće se u pravcu »liberalizacije«. Na drugoj strani, procenilo se da se konceptom pluralizma interesa ušlo u tabu zonu teorijske i društvene problematike socijalizma jer, naravno, socijalizam je sva pitanja u toj zoni već razrešio i definisao aktom revolucije. Dakle, to je moglo da bude samo još jedno odstupanje, još jedno delo jeretizma samoupravljanja u udaljavanju od ustaljene linije socijalizma na praktičnom i misaonom planu.

Ne može se reći ni da je jugoslovenska društvena i politička misao prihvatila raspravu i tretman interesnog pluralizma bez podosta dilema, kontroverzi i neshvatanja. Po jednim, bilo je prerano, po drugima, prekasno govoriti o tim pitanjima, a po trećima i bespredmetno. Ipak, pitanje je pokrenuto i nije se mogla zaobići rasprava u kojoj je Kardeleva problematizacija pluralizma bila, nesumnjivo, u fokusu interesa. Upravo to što je rasprava prihvaćena, što traje i što ima znatne konsekvence na idejna i praktična kretanja u samoupravnom društvu, govori o društvenoj i političkoj, a verovatno i historijskoj relevantnosti i aktualnosti tog pitanja. Postaje, naime, jasno da mu aktualnost nije pridao neki naučni ili teorijski rad, nego sam fakticitet razvoja socijalizma samoupravnog društva. Jugoslovenski je socijalizam to pitanje već odavno pokrenuo, i praktično i politički i idejnoteorijski. Za njega je zapravo problem pluralizma interesa u principu bio postavljen još 1948. i 1950. godine; bio je načelno rešen, ali i postepeno razrešavan u procesu subjektivizacije proizvođača u preduzećima u državnoj svojini, poštovanjem statusa individualnih proizvođača u preduzećima u državnoj svojini, poštovanjem statusa individualnih proizvođača i privatnika, izgradnjom samoupravne autonomije komuna, zatim republika i pokrajina, ravnopravnošću i jednakošću naroda i narodnosti itd.²

Bitno je da je ta strukturalizacija interesa išla u korak sa subjektivizacijom rada i radničke klase, ali ne uvek sa obezbeđenom i rezervisanom predominacijom interesa i ciljeva u pluralitetno datoj strukturi. Uostalom, i sama se radnička klasa struktuirala pluralitetno po mnogim svojim socijalnim, materijalnim i interesnim obeležjima; pluralitet u njenom organizmu, nasleđen ili objektivno reprodukovano parametrima položaja i društvenih uslova koji su protivrečni ili bar različiti, ne može se prevazići pukim definisanjem linija klasnih interesa, ciljeva, vrednosti i svesti.

Priznajući interesni pluralitet kao realnost, odričući se iluzornih pokušaja da taj pluralitet homogeniziraju političkim sredstvima, izvlače-

2 Međunarodnu dimenziju i relevantnost koncepta pluralizma u Jugoslaviji ocenio je na ovaj način Sergio Serge u *Rinasciti* 1978: »... Priznavanje slobodnog izražavanja pluralizma interesa, koji deluju i u ponekom socijalističkom društvu, možda je najvažniji doprinos što ga je Savez (komunista) u najnovije vreme dao marksističkoj analizi« (Cit. po A. Bibić, *nav. dj.* str. 321).

njem iz njega, iz njegovih nosilaca, ali jednako i iz rada, subjektivitet neophodan procesima samooslobođenja i stvarnog društvenog preobražaja, revolucija i avangarda su u tom slučaju definisali pluralitet kao pretpostavku, a ne kao zapreku preobražaja. Kakve je relacije imalo to opredelenje sa ukupnošću naše idejne i teorijske svesti, sa adekvatnošću i funkcionalnošću institucionalnih i praktičnih rešenja artikulacije i ispoljavanja interesnog pluralizma, pitanje je što iziskuje dalja ispitivanja i rasprave. U tom pogledu, rasprave u delu Jovana Mirića pružaju kako izuzetnu teorijsko-analiitičku podlogu, tako i prilično širok fond argumentacije za vrednovanje iskustva samoupravnog sistema.

Drugo, savremeni socijalizam, socijalistička misao pa i marksizam, sve do nedavno bili su veoma zapostavili pitanje pluralizma, pa i interesnog pluralizma, i došli su u skoro paradoksalnu situaciju da ga pred njima postavljaju građanska teorija, ideologija i propaganda. Dogmatska racionalizacija tog odnosa bila je postavila odavno poznatu paradigmu o superiornosti monizma nad pluralizmom u ideologiji, politici pa i društvu, što je, navodno, proizlazilo iz vrednosnih i istorijskih ciljeva socijalizma i komunizma. Idejno opravdanje etatizma građeno je upravo na koncepciji monizma, ali i njegovom simplifikacijom i nedijalektičkim tretmanom. Ipak, ne može se reći da je koncept pluralizma interesa bio progan iz vidokruga socijalizma na čisto ideološkoj osnovi. Bilo je to, u stanovitoj meri, uslovljeno i objektivnim faktorima, pre svega niskim stepenom materijalnog razvoja, zaostalošću i siromaštvom u većini zemalja koje su krenule putem socijalističke revolucije. To je stanje usmerilo kretanje i svest društva prevalentno na zadovoljavanje egzistencijalnih potreba svih, na socijalnu jednakost i nivelaciju, na uravnilovku. Interesni pluralizam bio je, tako reći, inkompatibilan ili bar irelevantan u okviru tih procesa i vrednosnih orijentacija.

U stvari, većina socijalističkih revolucije i izvedena je pod geslom jednakosti i nivelacije svih, a nosioci preobražaja imali su predstavu budućeg društva kao društva slobode na bazi potpune jednakosti. Pluralizam, ne samo u smislu ekonomskog već i idejnog i kulturnog sadržaja, identificirao se sa strukturama i posledicama klasnog stratifikacijskog sistema. Rana faza jugoslovenske revolucije nije bila iznimka u tom pogledu; naprotiv ona je imala još i dodatne impulse da kao pretpostavku svog uspešnog izvođenja odredi poništenje svih faktora pluralizma i pluralizacije: nacionalne, religijske, kulturnoistorijske, razlike u razvoju, standardu itd. Etatizam, koji je najčešće nadograđivan na takve nerazvijene uslove, tendirao je obogotvorenju nivelacije, a u društvenoj i političkoj organizaciji uspostavio je rigidne brane i faktore suzbijanja interesnog pluralizma, pa i svakog pluralitetnog elementa pojedinačno. To je, uostalom, bila i suštinska pretpostavka nesmetane moći etatizma na početku razvoja socijalizma. Interesni moment bio je priznat jedino u nepolitičkoj sferi u obliku prihvatanja individualiteta »podanika« ili udruženja građana, koja su opet bila pod strogom kontrolom i dirigovanjem. Sve van i iznad te granice bilo je proglašavano reliktom građanskog društva, opozicijom, organizovanje koje socijalizam ne može da tolerira. Proizlazilo je da je interesni pluralizam sasvim inkompatibilan

sa socijalističkom demokratijom: i u svojoj egzistenciji, i u izražavanju, i u organizovanju.

Veličina jugoslovenskog doprinosa, kako konceptijskog tako i praktičkog, bila je u tome što je problematiku pluralizma vratio na tlo socijalizma, što je reafirmisao mogućnosti socijalizma da odgovori i da se nosi sa regularnostima interesne strukture modernog društva, dajući im novi smisao i sadržaj kroz odnos samoupravljanja; i, konačno, što je taj doprinos bio dat u veoma nepovoljnim istorijskim i društvenim uslovima, u kontekstu delovanja višelinijske stratifikacije i centrifugalnih snaga u jugoslovenskoj zajednici.

S druge strane, građanska doktrina i sistem, još od svojih istorijskih početaka, povezali su interes i slobodu, oslanjajući i interes i slobodu na vlasništvo. Dok se sistem nije stabilizovao, građansko društvo nije interesima priznavalo atribute političkog karaktera. Smatralo ih je privatnim interesima. Setimo se da je Ruso takode tražio materijalnu nivelaciju na nivou sitnog poseda, da interesi vlasništva i poseda ne bi dobili politički karakter i političku moć, moć nametanja drugima. Volja čoveka i njegov interes priznavali su samo ako su uključeni u opštu volju. Partikularizam građanskog društva, dakle, na početku nije dobijao oblik zvaničnog i pogotovo političkog pluralizma. Američka se revolucija isto tako libila da interesima prizna politička obeležja. Džeferson i Džekson uglavnom su bili za direktnu, bespartijnu demokratiju. Medisonijanska demokratija kasnije je pretpostavljala mehanizme zaštite interesa manjine od političke moći većine.

Pluralizacija interesa počela je sa diferencijacijom na osi vlasništva, dakle manjinskih interesa, da bi se oni zaštitili od interesa na drugoj strani vlasništva. Otuda su i prvi buržoaski izborni zakoni imali veoma restriktivan karakter, uvodeći cenzusne kriterije, takse i podaničke kvalifikacije. Oni nisu dopuštali politizovanje interesa bez vlasništva (odnosno interesa rada). Tek sa svemoćnom državom, sa obezbeđenom prevlašću odnosa kapitala, svi su interesi mogli da budu politizovani, da se proglase javnom sferom, s tim da država bude iznad njih. Liberalna demokratija 19. veka, koju je neko nazvao i garantističkom demokratijom, iziskivala je onda takvo organizovanje interesa, takvu participaciju u politici, koja će građane i njihove posebne interese protektirati od svemoćne države.

U to vreme i nastaje prostor slobode za stranački pluralizam, institucionalizovanje borbe za politički monopol koji će izražavati modalitete vlasti kapitala, posebnih interesa njegovih frakcija za vlast nad ukupnim radom. Kardelj je u *Pravcima razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja* postavio veoma preciznu granicu između tog tipa pluralizma i pluralizma samoupravnih interesa: »Celokupna ideologija političkog pluralizma građanskog društva zasniva se na poistovećivanju interesa vladajuće klase i aparata njenog političkog monopola na vlast sa opštim društvenim interesima, iako ogromna većina građana, to jest radnih ljudi ostaje bez stvarnih demokratskih prava upravo na onim područjima društvenih odnosa od kojih u najvećoj meri zavisi njihov rad

i život». ³ Tako je pluralizam interesa građanskog društva, strukturiran bar u političkom smislu na horizontalnoj osi («levice», «desnice» itd.), dok je u vertikalnoj strukturi izražavao razliku između klasno-političkog monopola uopšte i razuđenih interesa društva, baze, druge klase, pluralizovanih ali nemoćnih u politici interesa. Ipak, buržoaska demokratija dala je izvestan smisao i slobodu organizaciji interesnog pluralizma, doprinela je njegovoj identifikaciji pa i ispoljavanju kao javne sfere, utkala ga u korpus svojih demokratskih tekovina. Mnogi politički mislioci i autori smatraju danas interesni pluralizam i mogućnost politizovanja interesa distinktivnom crtom građanske demokratije. Tako je i Diverže, u nedavno prevedenoj studiji *Dva lica boga Janusa*, veoma plastično naslikao istorijski i misaoni proces konstituisanja interesnog pluralizma kod građanstva, tvrdeći da su sloboda interesnog izražavanja, pluralizam i njegovo političko organizovanje postali bitna komponenta građanskog sistema, zapadne civilizacije, pa i demokratije uopšte.

Na toj je osnovi mogućnost socijalizma na razvijenom Zapadu, i to putem legalnog osvajanja vlasti, stavila marksiste i komuniste, kao i levicu uopšte, pred veliku dilemu u pogledu stava prema interesnom i političkom pluralizmu. Evrokomunisti su još u toku stvaranja svoje strategije preobražaja bili pred nizom takvih i idejnih i praktičkih dilema. Dileme su rešene, možda, zasad više programsko-politički, nego idejno-politički, ili opet kao zamisao praktičkih odnosa i empirijskog kretanja. Ali je smisao dosta jasan: socijalizam i njegova preobražavajuća funkcija u uslovima razvijenog kapitalističkog društva ne samo što priznaju pluralističku strukturu interesa, vrednosti, opredeljenja, nego i prepostavljaju autonomiju različitih interesa kao bazu demokratije i slobode. Ta je koncepcija, uostalom, već izazvala brojne konfrontacije u radničkom pokretu, a ponekad i u samim evrokomunističkim i socijalističkim partijama. U širem smislu, ona je uslovima i preispitivanje ukupne strategije i platformi puta u socijalizam na Zapadu, ali i kritički odnos prema iskustvu i stavu prema pluralizmu u zemljama tzv. realnog socijalizma.

U kakvoj je to relaciji sa našom situacijom i, uopšte, sa situacijom razvijenog i zrelog socijalizma sa osvojenom vlašću od strane radništva, u društvu koje je klasnog karaktera, ali koje gubi klasni karakter, u socijalističkom društvu sa, ipak, snažnim procesima diferencijacije, stratifikacije, raslojavanja, koji se ne odvijaju nužno linijom klasno-političkog strukturiranja?

Mirić je u svom delu ukazao na nekoliko temeljnih relacija, činjenica i pretpostavki.

Prvo, da je socijalizam društvo kome je realnost interesna struktura, pluralizam, i koje ne može a da ne respektira tu realnost, ne zbog apstraktnih principa slobode i čiste demokratije, nego zbog unutrašnje konstitucije svog proizvodnog odnosa, zbog njegove funkcije da na bazi starih uslova života proizvodi nove.

Drugo, da ti interesi, različiti, autonomni, samoupravni, imaju nužno politički karakter i da ih je moguće i nužno posredovati u mehanizmu samoupravne demokratije i putem njega; da su oni, zapravo, pretpostavljeni samoupravljanjem.

Treće, da bivajući politički, ti interesi neće moći da se konstituišu u obliku političkog pluralizma građanskog tipa upravo zbog svoje društvene osnove, a to je proizvodni odnos samoupravnog socijalizma.

Cetvrto, da bi bili politički i društveno relevantni, ti se interesi moraju artikulirati, spoznavati, izražavati i organizovati.

Peto, pretpostavka da je radničko-klasni interes realno i potencijalno jeste dovoljno moćan da te interese veže uz rad, da prevlada njihovo eventualno vezivanje uz različite oblike vlasti i vlasništva.

To je zaista jedno temeljno opredeljenje, prihvatljivo, analitički fundirano, dato sa mnogo sluha za našu društvenu problematiku. Jovan Mirić je tako otvorio i pokrenuo pitanja i dao svoje odgovore, rezimirane pogotovo u *Tezama* (str. 107-109). Međutim, rasprave o tim pitanjima valja nastaviti i iza granica datih u *Tezama*, jer su one, u neku ruku, ipak zatvorile odgovore.

Prvo, šta se dobija time što se naš, dosad razvijeni i egzistentni sistem jednostavno proglasi pluralističkim? Možda je najveći dobitak u tome što se u intelektualnoj i naučnoj svesti aktualizuje interesni pluralizam i dovodi, eventualno, u vezu sa našom empirijom. Šta se dobija priznavanjem političkog karaktera pluralizma samoupravnih interesa? Oni taj karakter imaju i bez teorijskog priznanja. Drugo, u kakvoj je empirijskoj korelaciji interesni pluralizam sa postojećim institucijama samoupravne demokratije? Da li je ona dovoljno široka, fleksibilna i propulzivna da bi organizaciono i politički prihvatila interesni pluralizam u smislu njegove artikulacije, ispoljavanja, uključivanja u proces odlučivanja i usaglašavanja? Ili je možda treba korigovati? Ali, u kom smislu, u kom pravcu, u kojoj meri? To se pitanje naročito postavlja zbog sve češćih ocena da se u političkim institucijama samoupravne demokratije veoma teško probija čak i autentični radničko-klasni interes, a da ne govorimo o pluralitetu drugih samoupravnih interesa.⁴ Kao da su institucije samoupravne demokratije mnogo više propulzivne za nesamoupravne, nego za samoupravne interese.

S tim je povezana i ocena da smo se dosad mnogo više bavili »pozitivnom« stranom pluralizma i aspektima u kojima se on na našem tlu razlikuje od drugih varijanti socijalističkog i nesocijalističkog pluralizma. Manje se, međutim, pažnje posvećivalo protivurečnostima koje su immanentne samoupravnom pluralizmu. A. Bibič, upozoravajući na to, piše da se samoupravnom pluralizmu — kao uostalom i svakoj pojavi društvene

4 V. o toj prilično temeljito argumentovanoj oceni u prilogama N. Pašića, *Slabosti u poziciji udruženog rada i raspodeli političke vlasti*, »Komunist« od 28. XII 1982. i od 7-12. I 1983.

5 A. Bibič, *Samoupravni pluralizam*, »Teorija in praksa« 6-7/80, str. 694.

zbilje — mora prilaziti kritički.⁵ Treće, postavlja se i pitanje kakav je karakter, kakva je društvena osnova interesnog pluralizma u samoupravnom društvu? Kardelj je u *Pravcima razvoja . . .* sagledao nekoliko područja pluraliziranja interesa i ona su najčešće povezana sa radom, raspodjelom, potrošnjom, odnosno sa životnim uslovima i potrebama jedne kompleksne socijalne strukture kakva je naša. Delimično, to su slojeviti interesi unutar radničke klase, delimično interesi grupacija koje gravitiraju toj klasi, ali i interesi »sopstvene birokratije« rada, koja dolazi u konflikt sa samim radom. Taj konflikt ima klasni karakter ili bi bar mogao da dobije takav karakter. Empirijski, ti se interesi mogu hipotetizovati i proučiti, i istraživanja su prilično napredovala u tom pravcu. Ipak, mnogo je manje istraživano ukrštanje tih interesa, različite dijagonale i transverzale interesa koji dobijaju vrlo politizovane i oštre forme. Oni se ne mogu ispoljiti u političko-stranačkom obliku, u obliku otvorene i trajne borbe za političku vlast, ali su im stvarni efekti u društvenim procesima takvi. Kako ih identifikovati, otkriti im socijalnu osnovu i uzroke, vratiti ih na teren rada i samoupravnog usaglašavanja? Naše novije političko iskustvo govori da su svi ozbiljniji interesni »ekscesi«, na primer nacionalistički, tehnobirokratski, intelektualistički, započinjali svoju artikulaciju na samoupravan način, u samoupravnom sistemu, u ime interesa rada, da bi završili daleko van sistema ili nasuprot njemu. Ali gde je granica njihove prepoznatljivosti »sa ove i one strane« interesa rada, koji je samoupravni mehanizam kontrole te granice? Da li je moguće izgraditi i dograditi taj mehanizam bez državnopolitičke zaštite i prevencije? Jer, ako se samoupravni sistem na bazi interesnog pluralizma brani samo putem državnopolitičke intervencije i kontrole, on je i sam kontrolisan i manipulisan državom. Kapitalizam je, setimo se, veoma mnogo stimulisao interesno organizovanje, dajući mu formalno političko obeležje, a zapravo je nastojao da automatizuje društvo da bi ga lakše kontrolisao i manipulisao.

To je bitno pitanje i za sociologiju i za politologiju. Prva je u nas i do sada u velikoj meri proučavala procese i rezultate društvene stratifikacije, položaja i svesti socijalnih grupa, ali je interesni aspekt grupisanja bio zapostavljen; druga se bila koncentrisala na političko ponašanje, stavove i vrednosti i na političku moć socijalnih grupa, ponovo zaobilazeći interese kao politički fenomen. Upravo na tome je moguć spoj socioloških, politoloških, ekonomskih i drugih strazivanja. Pošto procesi grupisanja interesa, formiranja svesti i vrednosti, ponašanja i političkog učešća, prevalentno proizlaze iz kompleksa društvenog rada, iz procesa konstitucije rada, kako je naglasio i Jovan Mirić, značajno je istraživačku koncepciju usmeriti na proučavanje ukupnosti elemenata društvene reprodukcije i ovladavanja rada i društva njome.

Nema sumnje da su osnovni interesi društvenih grupa, intragrupni i intergrupni odnosi, uvek vezani za rad, za prisvajanje, za potrošnju, odnosno za korišćenje viška rada. To su elementi prvog reda, prvog ranga u podlozi konstituisanja interesa. Naša koncepcija principijelno je za to da sve elemente društvene reprodukcije treba podruštvočiti, i da njihovu celovitu konstituciju treba podvrći moći udruženih subjekata

rada kao bazu njihove slobode i slobode društva. To zatim treba da bude i baza uspostavljanja asocijacije slobodnih proizvođača, prave ljudske zajednice uopšte.

Istraživački i teorijski predmet koji nas danas zaokuplja i na koji još nemamo prave odgovore, upravo je ta relacija pluralizma interesa i konstitucije asocijacije slobodnih proizvođača, ljudske zajednice. Koliko se pluralizam samoupravnih interesa u nas danas javlja u funkciji konstitucije i zaokruživanja celine elemenata društvene reprodukcije na bazi moći rada, a koliko utiče na konzerviranje disperzije te celine i, čak, na njenu atomizaciju? Uzmimo, na primer, situaciju disperzije čak i pojedinih elemenata društvene reprodukcije, pa i rada samog. Kakvi su, sa tog stanovišta, rezultati posredovanja interesa u sistem političke, odnosno samoupravne demokratije, koja treba da omogući podružljivu moć rada uopšte, proizvođača uopšte, ljudske zajednice uopšte? To je posredovanje problem koji, čini se, traži produbljivanja, a možda i praktična razrešenja. S druge strane, čovek u bazi nije još uvek udružen; on nije udruživanje svog rada i upravljačke moći, svojih funkcija u društvenoj reprodukciji, opredmetio u samom sebi i u odnosima sa drugim ljudima. A on je u sistemu posredovan na bazi pretpostavke da je udružen, celovit, da njegov interes u sistemu nužno postaje društven po svom smislu, ciljevima, vrednostima. Pretpostavka je, dakle, da se u sistemu interesi mogu usaglasiti, društveno usmeriti ili bar da koegzistiraju; mehanizmi su poznati kolega Mirić ih je naveo i problematizovao. Međutim, pošto to nije tako, politički momenat samoupravne demokratije veoma je izražen, a za njega je imanentno da reducira i čak suzbija pluralizam političkim putem, prema tome da zaprečava i demokratske kanale njegovog izražavanja. To nije samo praktična protivrečnost; to je protivrečnost koja zahteva i teorijske analize i, pogotovo, više sluha za vrednost pluralizma u sklopu društvenog i političkog odnosa samoupravljanja. I na kraju, teoretiziranje možemo razvijati samo poštovanjem društvenih realnosti zajednice samoupravljača. Dijalektika procesa i prožimanja diferencijacije i integracije jeste u biću te zajednice.

Dmitar Mirčev

*PLURALITY OF INTERESTS AND THE COMMUNITY
OF SELF-MANAGERS*

Summary

The author indicates some aspects of the approach to the plurality of interests characteristic of various theoretical and political traditions. Most socialist revolutions were conducted under the motto of equality and levelling. Pluralism, in economic, cultural and ideological sense, is identified with structures and relics of the class system. The early stage of development of Yugoslav socialism had additional motives to consider the abolition of pluralisation of national, religious, cultural-historical, economic and other characteristics as a precondition for its existence. The notion of interests was recognized only in the non-political sphere, in the form of acceptance of the individuality of »subjects« or associations, though again under strict supervision. The author is particularly interested in the following questions: what is the benefit of simply declaring a system as pluralistic; what is the empiric correlation between the pluralism of interests and the existing institutions of self-management democracy; what is the character of the pluralism of interests in Yugoslav society?